

Вељко Мијушковић*

Економски факултет, Универзитет у Београду

Петар Ранковић**

Независни истраживач

ЕНЕРГЕТСКА САРАДЊА У ЛАНЦУ СНАБДЕВАЊА КАО ИНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦИЈЕ МОЋИ У МЕЂУНАРОДНОЈ ПОЛИТИЦИ: СЛУЧАЈ АЗЕРБЕЈЏАНА И ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ

Сажетак

Рад је подељен у шест целина. У првом делу аутори праве осврт на геополитички значај енергетске безбедности и сигурности снабдевања. Енергетска безбедност заузима све значајније место у међународној политици док диверсификација снабдевања представља путоказ ка изградњи веће отпорности на екстерне ризике. У другом делу рада аутори указују да структурални реализам објашњава покретачке интересе за енергетску сарадњу Европске уније и Азербејџана која утиче на трансформацију безбедносне и енергетске архитектуре Европе и Јужног Кавказа. Трећи део рада сагледава геополитичку позицију Азербејџана и његову историјску улогу у евроазијским енергетском токовима. Четврти део рада бави се проблематиком вишедеценијске зависности Европе од руског гаса. Пети део рада посвећен је развоју билатералне сарадње Европске

* Имејл адреса: veljko.mijuskovic@ekof.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0002-0668-8614.

** Имејл адреса: petar.rankovic.ue@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5501-0255.

уније и Азербејџана. Последња целина указује на ограничења енергетске сарадње две стране.

Кључне речи: Азербејџан, Европска унија, Јужни гасни коридор, енергетска безбедност, диверсификација снабдевања, структурални реализам.

ГЕОПОЛИТИЧКИ ЗНАЧАЈ ЕНЕРГЕТСКЕ БЕЗБЕДНОСТИ И ДИВЕРСИФИКАЦИЈЕ СНАБДЕВАЊА

Енергетска безбедност држава деценијама уназад има велики геополитички значај с обзиром да су енергетски ресурси ограничени, територијално разутајени и да континуирано расте тражња за њиховом употребом. Многи аутори почели су да користе појмове попут „геополитике енергије”, имајући у виду велику важност енергената, и географије у којој се налазе, на обликовање односа у светској политици. Хегселијус (Hogselius 2019) упозорава да би „брак енергије са геополитиком могао да створи фаталну трку за оним што је преостало”, ескалирајући борбу за све оскудније, стратешки важне ресурсе. Указује да се „геополитика енергије” ствара у престоницама попут Техерана, Брисела, Пекинга и Москве али да, за разлику од геополитике, „геополитика енергије” ствара посебну картографију са кључним чворовима који су често ван мапе „редовне политичке географије” (4). На тој мапи постоје актери чија улога и моћ расту због поседовања ресурса ограничене доступности, који су потребни другим државама.

Још од почетка Индустрijske револуције, извори енергије представљају најважније сировине за многе привредне гране које не могу да функционишу без употребе нафте и нафтних деривата, угља, природног гаса, електричне и нуклеарне енергије. Основни задатак сваке државе је да грађанима и привреди обезбеди сигурно снабдевање енергијом и енергентима, по приступачним ценама, па је због тога енергетска безбедност важна компонента националне и економске безбедности. Међународна агенција за енергију (*International Energy Agency*) дефинише енергетску безбедност као непрекидну доступност извора енергије по приступачној цени (*International Energy Agency* 2014, 13). Вилрих (Willrich 1976) истиче да су енергетска питања различита за сваку заинтересовану страну,

било да се ради о земљи увозници или произвођачу нафте, те он прави разлику између „сигурности снабдевања” и „сигурности потражње”. Као резултат тога, концепт сигурности снабдевања је и данас један од главних дефиниција енергетске безбедности, иако се појављују и друге важне димензије као што су одрживост, енергетска ефикасност, смањење штетних емисија, енергетско сиромаштво итд. (746). Тежње држава да осигурају енергетску безбедност довела је до позиционирања енергетских интереса као важних спољнополитичких детерминанти, али и појаве енергетске дипломатије на билатералном и ширем нивоу. Несумњиво да енергетска безбедност нема исто значење за извознице енергената, попут чланица Организације земаља извозница нафте (ОПЕС), Русије, Норвешке и Азербејџана, транзитне земље попут Турске и Украјине или Европске уније која је зависна од увоза енергената. Узимајући у обзир да највећи број земаља на свету не располаже енергетским ресурсима који могу да задовоље све потребе, енергетску безбедност у овом раду сагледавамо кроз призму увозница. Да ОПЕС има изузетно велики утицај на енергетску безбедност и економски развој САД које су и тада имале дефицит у потрошњи енергената у односу на домаћу производњу, нагласио је председник Џими Картер (*Jimmy Carter*) у свом обраћању нацији 15. јула 1979. године о енергетској кризи. Он је упозорио грађане чувеном реченицом да је њихов „врат испружен преко оgrade док ОПЕС држи нож”.¹ Енергетске кризе наставиле су да се појављују и у наредним деценијама и најчешће су избијале због нафтних несташица, оружаних сукоба и револуција, брзог економског раста у земљама увозницама, тржишних као и политичких манипулација.

Енергетске стратегије многих земаља у претходним годинама дефинисале су опредељење за изградњу инфраструктуре, односно за диверсификацију извора и праваца снабдевања како би се избегли трајнији прекиди услед геополитичких ризика какав је руско-украјински рат. Међутим, одлука о енергетској диверсификацији подразумева повратак на терен геополитике с обзиром да земље извознице диктирају финансијске, а много важније и политичке услове под којим ће увознице снабдевати енергетским ресурсима. Како указује економиста и дипломата Срећко Ђукић (Ђукић 2019),

¹ Обраћање председника Картера нацији о енергетским и националним циљевима.

осигуравање потпуне енергетске безбедности је веома тежак а можда и немогућ посао за државе које нису богате енергетским ресурсима због чега је енергетска безбедност у сталној евалуацији извора и праваца снабдевања, алтернатива и перспектива, те уравнотежености енергетског биланса земље који неће претежно зависити само од једног ресурса, једног правца снабдевања и једног испоручиоца (82).

СТРУКТУРАЛНИ РЕАЛИЗАМ И ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ

*„У систему самопомоћи и разматрања о безбедности, државе подређују економску добит политичком интересу”
(Waltz 1978, 107).*

Аутори полазе од структурално реалистичке перспективе међународног система као анархичног, у којем државе теже да увећају своју моћ ради очувања сопствене безбедности. Такав међународни систем не мора нужно да буде хаотичан. Анархичност се односи на непостојање средишног ауторитета који би имао способност да делотворно контролише понашање држава. Међутим државе претендују кад год је могуће на „пуну сувереност”, неизбежно развијајући способност с циљем одбране и увећања властите моћи (Simić 2002, 65). Волц (Waltz 1978) сматра да је међународни систем анархичан по својој природи због „асиметричне расподеле капацитета” која актере подстиче на страх да обезбеде релативну добит. Он подразумева да се државе осећају несигурним у суочавању са могућношћу сарадње из које могу да остваре обострану корист (105). Изглед за апсолутне добитке обе стране не гарантују њихову сарадњу јер постоји страх да ће друга боље искористити своје капацитете (Моћпатра 2017, 7).

Моћ се, осим војних капацитета, темељи и у латентним капацитетима на које држава може да се ослони приликом такмичења са ривалима (Mearsheimer 2007, 88). Доступност енергетских ресурса представља изузетно важно средство за стицање и одржање моћи, самим тим безбедности и стратешких интереса. Структурални реализам енергетске ресурсе посматра као главне покретаче економске моћи која води ка „државној моћи” (*State power*). Чеснакас

(Česnakas 2010) упозорава да коришћење енергетских ресурса и зависност од одређених ресурса или добављача ствара могућност да добављачи утичу на друге државе, прошире утицај и усмере их ка сопственој агенди. Овакве акције исплативије су од војног освајања посебно јер не утичу на ниво унутрашње подршке (42). У том контексту, аутори полазе од претпоставке да структурални реализам објашњава енергетску сарадњу Европске уније и Азербејџана након почетка рата у Украјини, када диверсификација снабдевања постаје један од приоритета Брисела, ради смањења зависности од Русије као доминантног снабдевача. Азербејџан је препознао прилику те се енергетском дипломатијом повезао са тржиштем Европске уније. Енергетска сарадња Европске уније и Азербејџана у овом случају не прати либералну перспективу економског рационализма која услед обостраних интереса ствара међузависност, а самим тим предвидљивост и стабилност, већ се посматра као инструмент у оквиру ширег геополитичког оквира који утиче на трансформацију енергетске и безбедносне архитектуре Европе и обликовање односа моћи у региону Јужног Кавказа. Структурални реалисти немају поверење према сарадњи због настојања држава да у међусобним односима остваре релативну предност не обазирајући се на добит која је у односима сарадње готово извесна за сваког њеног учесника (Simić 2002, 67). Диверсификацијом извора снабдевања, Брисел не само да обезбеђује енергетску сигурност, већ и умањује моћ Русије као доминантног снабдевача енергентима.² Аутори због свега наведеног сматрају да Баку има комерцијални интерес да искористи повољан моменат за интеграцију са западним енергетским тржиштима. Међутим, за Азербејџан су јачање моћи и геополитичке позиције приоритети вишег реда, у односу на профит из енергетске размене, како би сачувао своју политичку независност. Доношењем спољнополитичких и безбедносних одлука, попут развоја енергетске сарадње са Европском унијом, уз продубљивање стратешког партнерства са Турском, нескривене енергетске и финансијске подршке Украјини, решавања статуса Нагорно-Карабаха, доводе до слабења позиције и моћи Русије у региону Јужног Кавказа, као и широј политичкој карти Евроазије.

² Након увођења санкција у енергетском сектору од стране ЕУ, Русија је изгубила позицију доминантног снабдевача. Москва се преусмерила на интензивирање енергетске размене са Кином и Индијом.

ГЕОПОЛИТИЧКА ПОЗИЦИЈА АЗЕРБЕЈЏАНА И УЛОГА У ЕВРОАЗИЈСКИМ ЕНЕРГЕТСКИМ ТОКОВИМА

„Азербејџан је земља где се сусрећу Исток и Запад, Север и Југ, и то није само ствар географије. Можемо изградити политичке, културне, енергетске, трговинске и транспортне мостове између различитих међународних актера. Мега пројекти које је покренуо Азербејџан већ су променили енергетске и транспортне мапе Евроазије и довели су до успостављања плодних мултинационалних формата сарадње”.³

Како је Спајкман (Spykman 1942) указао пре почетка Другог светског рата, а детаљно анализирао Пол Кенеди у студији „Успон и пад великих сила”, за успешно вођење модерних ратова и уопште остваривање стратешких интереса, потребна је значајна индустријска производња и богате залихе стратешким сировинама (34). Индустријска револуција донела је технолошке, економске и социјалне промене које нису виђене до 19. века, а основу „успона Великих сила” чини доступност природних ресурса попут угља, гвожђа, челика, нафте и деривата. Интензивна индустријализација, раст тражње за нафтом, глобалне амбиције и обавезе, Велику Британију, хегемона тадашњег међународног поретка, усмеравају ка просторима богатим енергетским ресурсима: Персијском заливу и Каспијском мору. Тако је 19. и почетак 20. века обележила епоха „Велике игре”, надметања око нафтних налазишта са Руским царством. Британија је прва Велика сила која је препознала стратешку улогу нафте у обликовању светске политике. Контрола над Египтом, Суецким каналом, преко Ирака, Кувајта, Персије и Истока до Индије, као и Пакистана и Бангладеша, значила је доминацију над нафтом као стратегијски највреднијим ресурсом и то пре но што су други схватили ширину тог потенцијала (Petrović Piroćanac 2010, 37–38). Због енергетских интереса, Руско царство водило је два рата са Персијом након којих Јужни Кавказ и подручје Азербејџана постају део Империје. САД ће касније по

³ Говор Илхама Алијева, председника Азербејџана на отварању Самита о климатским променама (COP 29) у Бакуу 2024. године.

истом принципу продубљивати сарадњу са заливским монархијама, а нарочито након завршетка Другог светског рата када склапају савез са Саудијском Арабијом којој пружају безбедносне гаранције осигуравајући сигурно и повољно снабдевање нафтом, доминацију долара у светским финансијским токовима и војно присуство у региону.

Мапа 1. Англо-руски споразум из 1907. године⁴

Извор: (Yann 2019)

Република Азербејџан је држава која се налази на раскрсници између источне Европе и југозападне Азије. Смештена у Кавкаској регији између Руске Федерације на северу, Турске преко ексклаве Нахчиван на западу, Ирана на југу, Грузије на северозападу и Јерменије на западу, током претходних векова ова земља била је предмет интересовања бројних сила попут Персије, Руског и Османског царства, Велике Британије и Совјетског Савеза.

⁴ Простор данашњег и историјског Азербејџана припадао је у овом периоду Руском царству, односно руској зони интереса у Персији.

Азербејџан се налази у ширем простору „Средишње земље” (*Heartland*), кључног региона чијом се контролом према Макинтеру (Mackinder 1904) остварују предуслови за светску доминацију. Са друге стране, у Спајкмановој (Spykman 1942) теорији овај простор припада обалном појасу Евроазије (*Rimland*) налазећи се на граници са „Средишњом земљом” на којој се сусрећу и сукобљавају Велике силе. Бжежински (Bžejžinski 1997) означава Азербејџан као „државу стожера” (*Pivot state*) на политичкој мапи Евроазије због свог осетљивог географског положаја између Ирана, Турске и Русије. Географија стожерима намењује посебну улогу због омогућавања приступа важним областима или одбијања приступа ресурсима значајним играчима (40). У случају Азербејџана може се потврдити да је истина и једно и друго. Бжежински (Бжежински 1997) тврди да упркос ограниченом простору и малом броју становника, Азербејџан са својим огромним енергетским потенцијалом има важну геополитичку улогу. Његова независност и тенденција да самостално води спољну политику утичу на интенцију Москве да покуша да одржи Бакуу под својим утицајем. Са друге стране, бивши саветник за националну безбедност председника Картера указује да САД имају стратешки интерес да подрже независност Азербејџана и интегришу га у западне политичке и енергетске токове (45–131). Готово 30 година касније, ово опредељење и даље је актуелно.

Смештен у југозападној Азији, ширем региону који је богат највећим светским нафтним резервама, Азербејџан је имао важну историјску улогу у светској производњи. Мало је познато да је глобални замајац нафтне индустрије започео управо са простора данашњег Азербејџана, у близини обала Каспијског мора. Још је италијански истраживач Марко Поло писао о нафтним изворима из овог региона на прелазу из 13. у 14. век, док је већ почетком 16. века у околини Бакуа постојало више од 500 нафтних бушотина (Azerbaijan. az n.d.). Док је путовао кроз кавкаске планине овај млетачки трговац приметио је да на Апшеронском полуострву постоје бушотине из којих се нафта извози у источне земље (Mustafayev 2022, 11). Прва индустријска производња нафте почела је 1847. године, а прва рафинерија нафте почиње са радом десетак година касније. У овом периоду граде се и први нафтоводи ка унутрашњости Русије (Azerbaijan.az n.d.). До почетка 20. века чак половина светске нафте производила се у широј околини Бакуа (Yadigarov and Karimova 2018).

Како је указао некадашњи председник Хејдар Алијев, Азербејџан је привлачио пажњу компанија из целог света које су производиле нафту и извозиле је за страна тржишта. Европски капиталисти попут Нобела, Ротшилда и других отварали су енергетске компаније и пословали на овом подручју све до 1920. године када долази до национализације нафтне индустрије од стране Совјетске Русије. Нове власти наставиле су са експлоатацијом азерске нафте која је имала важну улогу за снабдевање војних јединица на источном фронту у Другом светском рату.

Распад СССР-а и проглашење независности Азербејџана 1991. године доводе до потребе за позиционирање државе у измењеном међународном поретку, као и дефинисање нове енергетске политике. Несумњиво, Хејдар Алијев имао је најважнију улогу у оба процеса који су текли један уз други. Азербејџан је започео спољну политику коју води и данас, тежећи одржавању функционалних односа са свим суседима и избегавању зависности од било које одређене (Велике) силе за своју безбедност (Cornell 2020, 11). Нову енергетску политику Алијев је дефинисао на принципу диверсификације извоза која јача независност и позицију Азербејџана у међународној политици. На основу мултивекторске спољне политике, веровао је да Азербејџан треба да тргује енергентима и послује са различитим партнерима. Стога, америчке, европске, индијске, иранске, јапанске, руске и друге компаније учествују у стратешким енергетским пројектима Азербејџана. Алијев је био главни архитекта енергетског и транспортног коридора Исток-Запад који је омогућио државама Јужног Кавказа и Централне Азије да сарађују са Западом. Сматрао је да ако нове државе, које су настале распадом Совјетског Савеза, буду зависне од било које државе за свој транспорт и трговину, онда не би могле да воде независну спољну политику. Стога је Азербејџан морао да успостави вишеструке, конкретне трговинске руте ка Западу како би употпунио своје инфраструктурне везе са непосредним суседима (Baylarbayov 2023, 7–11). Због тога не чуди што Грузија има значајну транзитну улогу за азербејџанске енергенте.

Далеко је од истинитог да се Азербејџан налази у мирнодопском окружењу. Спор са Јерменијом око Нагорно-Карабаха довео је до сукоба који се три деценије касније завршио победом Азербејџана након успешне војне операције из 2023. године. С обзиром да су Европској унији потребни нови извори снабдевања енергентима,

долази до растућег интересовања за продубљивање енергетске сарадње са Азербејџаном. У међувремену су руске обавезе у Украјини смањиле способност Москве да посредује у спровођењу споразума из 2020. године између Јерменије и Азербејџана, што је резултирало веома брзо спроведеном офанзивом која је решила питање статуса Нагорно-Карабаха на штету Јерменије, а затим и одрицања ослањања на руске безбедносне гаранције у корист чвршћих односа са Западом (Кисега 2024). Почетком септембра 2025. године, председници Алијев и Пашињан потписали су у Белој кући, у присуству председника Трампа, Декларацију о решавању конфликта између Бакуа и Јеревана. Осим што су се две стране обавезале да ће међусобно поштовати територијални интегритет и суверенитет, и да ће прекинути ратна дејства, овај споразум тумачи се као веће ангажовање САД у управљању безбедносним питањима у Кавкаском региону. Са друге стране, потписани су и економски споразуми са Вашингтоном који отварају потенцијал Јужног Кавказа за америчке компаније у области енергетике, инфраструктуре и технологије (The White House 2025). Захваљујући овом споразуму, Азербејџан више неће морати да се ослања на коридор Арас како би копненим путем преко Ирана био повезан са ексклавом Нахчиван и Турском. Отопљавање односа са Јерменијом омогућава изградњу инфраструктуре која олакшава транзит производа, енергената и људи и смањује ризике ослањања на непоуздани Иран. Мање од две недеље касније, ирански председник Масуд Пезешкијан посетио је Јереван како би се уверио да споразум у Белој кући неће довести до губитка копнене границе са Јерменијом уз истицање забринутости због могућег присуства снага трећих страна (Avdaliani 2025).

Азербејџан је у последњој епизоди сукоба око Нагорно-Карабаха имао снажну војну и логистичку подршку Турске, уз уздржаност Европске уније и САД. Иако су званичници попут државног секретара САД Ентонија Блинкена (*Antony Blinken*), високог представника ЕУ за спољне послове и безбедносну политику Жосепа Борелја (*Josep Borrell*), сенатора и европарламентараца снажно осудили војну операцију Бакуа, позивајући се на мирно решење уместо коришћења силе, против Азербејџана нису предузете одлучније мере нити санкције, које би спречиле војне активности на терену. Такође, Азербејџан је у овим активностима користио и напредно наоружање из Израела. Често се говори да је стратешко партнерство Израела и Азербејџана редак формат

сарадње муслиманске и јеврејске државе док је енергетика њен централни стуб, уз војну сарадњу и извоз оружја. Државна нафтна компанија Азербејџана (*SOKAR*) у марту 2025. године почела је прву операцију бушења ван земље на израелском гасном пољу Тамар које се налази 90 километара западно од Хаифе. Поред тога, *SOKAR* је, у партнерству са компанијом „British Petroleum” и израелском компанијом „NewMed Energy” добио лиценце за истраживање гаса у израелским ексклузивним економским зонама, у близини морских граница са Либаном и Кипром. Ови пројекти представљају не само економске прилике већ и стратешке потезе који јачају улогу Бакуа у региону Источног Медитерана и интегришу га са енергетским иницијативама које воде САД и ЕУ. Са друге стране, Израел активно ради на диверсификацији извоза гаса кроз сарадњу са Египтом, Кипром и Грчком која би Европској унији омогућила нове капацитете гаса. Такође, Израел је спреман да подржи продубљивање сарадње са *SOKAR*-ом кроз транспорт гаса преко Турске ка Европи који би се потенцијално остварио повезивањем са Јужним гасним коридором (*regionplus.az*). На овај начин, Азербејџан не само да повећава свој утицај у Израелу, већ и показује своју способност да балансира сложену регионалну динамику, одржавајући јаке везе и са Турском и са Израелом (*Aliyev 2025*). Растућа енергетска, економска, обавештајна и војна сарадња Азербејџана и Израела резултат је обостраних безбедносних брига према Ирану. Техеран не гледа благонаклоно на „братске односе” Анкаре и Бакуа док истовремено стрепи од потенцијалног отварања азерског питања које би могло да произведе сепаратизам више од 15 милиона етничких Азера. Такође, када већ указујемо на интензивне геополитичке промене у ширем простору југозападне Азије, није могуће да не поменемо да Азербејџан, у координацији са Турском, има важну улогу у енергетској подршци новим властима Сирије. Прве испоруке гаса кренуће од августа 2025. године са циљем поновног покретања рада сиријских електрана ради побољшања доступности снабдевања енергијом (*Bagirova 2025*). Тиме Азербејџан доприноси реализацији турских стратешких интереса у земљи у којој је до недавно режим Башара ел Асада уживао вишедеценијску подршку Русије и Ирана.

Односи Азербејџана са Русијом садрже низ комплексности због чињенице да постоји ефикасна сарадња на мултилатералном нивоу у многим областима, као и снажне историјске и културне везе. Ипак, у владајућој политичкој структури, научној заједници и јавности

Азербејџана дубоко је укорееен став да Русија има претензије и да не крије да се земља налази у „сфери привилегованих интереса” (Cornell 2020, 6). Вишедеценијска подршка Русије Јерменији у сукобу око Нагорно-Карабаха, кроз снабдевање наоружањем, командну помоћ и статус Јерменије као чланице безбедносног савеза Организације Уговора о колективној безбедности (ОДКБ), дуго је подстицала неповерење Азербејџана, упркос томе што Русија 2023. године није пружила заштиту Јерменији, која је потом замрзла своје чланство у ОДКБ-у.

Азербејџан од почетка рата подржава територијални интегритет и суверенитет Украјине пружајући јој финансијску, хуманитарну и енергетску подршку. Нафтна компанија SOKAR послује у Украјини са више од 50 бензинских станица док је Украјина, након прекида снабдевања гасом из Русије, потписала уговор о снабдевању гасом из Азербејџана. Односи су се заоштрили након што је Русија у августу 2025. бомбардовала рафинерију и складишта у Украјини којим управља SOKAR након чега су се појавиле информације у медијима о могућем укидању ембарга на испоруку оружја Украјини (Defense Express, 2025). То би довело до додатног заоштравања односа две земље.

Азербејџан са стрепњом посматра јачање партнерства Русије и Ирана којима је Запад заједнички непријатељ, са циљем ограничења положаја САД на Блиском истоку, као и у Каспијском региону. Због тога не чуди што је у последњим годинама Бакуу интензивирао дипломатске активности у циљу изградње чвршћих веза са Западом којим постиже очување националних интереса и независности. Несумњиво, Азербејџан никако не би био у позицији да игра ову шаховску игру са регионалним и Великим силама, нити би у њој био успешан, да не располаже енергетским ресурсима. Суседна Грузија може бити добар пример за такву констатацију.

ЕНЕРГЕТСКА БЕЗБЕДНОСТ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ, ОД САРАДАЊЕ СА РУСИЈОМ ДО СЕКУРИТИЗАЦИЈЕ

„Остајемо потпуно посвећени завршетку постепеног укидања руског гаса, што се може учинити без угрожавања енергетске безбедности снабдевања Европе.”⁵

Иако рад нема намеру да се бави темељним историјатом енергетских односа Европске уније са Русијом, важно је направити осврт на вишедеценијску енергетску сарадњу са некадашњим Совјетским Савезом, која је отпочела пре стварања Европске уније, и то још од седамдесетих година прошлог века када у Европи долази до раста тражње за нафтом и гасом. Ово је значајно како бисмо указали на отворена питања из тог периода актуелна и данас. Енергетска дипломатија у односима Исток-Запад чинила је прве пробоје током мандата немачког канцелара Вилија Бранта који је „Источном политиком” снажио економске и енергетске односе. Тада се граде први гасоводи од Совјетског Савеза до Савезне Републике Немачке (Simurdić 2019, 12). За разлику од политике канцелара Конрада Аденауера која се заснивала на негацији сарадње са комунистичким и недемократским властима, Брант је у интензивирању трговинске размене видео средство за остваривање дугорочних националних интереса док је 1971. године због развијања односа са Совјетским Савезом добио и Нобелову награду за мир. То су биле године почетног успостављања енергетске сарадње Западне Европе са Совјетским Савезом а поклапају се и са попуштањем у односима Вашингтона и Москве, тзв. Детантом, због чега САД нису биле против развијања тешњих енергетских односа. Гас и нафта представљали су веснике превазилажења подељености европског континента успостављене „гвозденом завесом” и Берлинским зидом. У овом периоду пројектовани су и изграђени главни правци кретања енергетских ресурса који и данас представљају окосницу протока енергената од истока ка западу континента (Simurdić 2019, 12).

⁵ Кадри Симонс, комесарка ЕУ за енергетику. Детаљније на: <https://www.euronews.com/my-europe/2024/09/11/eu-still-hesitant-to-sanction-russian-gas-as-report-highlights-scale-of-ongoing-imports>.

Табела 1: Развој енергетске инфраструктуре између Европе и Совјетског Савеза (1960–1980).

Назив	Изградња	Извор	Тржиште
Дружба (нафтовод)	1960–1964	Совјетска Русија	Белорусија, Пољска, Источна Немачка, Чехословачка, Мађарска
Братство (гасовод)	1982–1984	Совјетска Русија	Чехословачка, Аустрија, Источна Немачка
Souuz (гасовод)	1980	Совјетска Русија и Казахстан	Чехословачка, Мађарска, Румунија, Молдавија
Транс-Австријски гасовод (TAG)	1974	СССР	Италија, Аустрија
MEGAL (гасовод)	1975–1980	Чехословачка (совјетски гас)	Западна Немачка, Француска

Извор: Табела је ауторска обрада на основу историјских и јавних извора о енергетској инфраструктури Европе и снабдевању гасом из СССР/Русије.

Доласком Роналда Регана (*Ronald Reagan*) на власт 1981. године у САД окончан је „Детант” док се појачавају антисовјетска реторика и трка у наоружању. Његова администрација показивала је отворено незадовољство због енергетске зависности Западне Европе од СССР-а. Крајем те године Вашингтон уводи санкције Москви противећи се изградњи гасовода „Братство”, док се појачавају притисци на европске земље да се повуку из финансирања пројекта. Американци су се у овом периоду плашили да ће СССР приходе од продаје енергената Европљанима користити за војне сврхе (Lee and Connolly 2016).

За разлику од нафте и гаса који су долазили са других тржишта, СССР је током осамдесетих година продавао енергенте Западној Европи по значајно нижим ценама од тржишних. То је била важна економска предност о којој је и CIA извештавала, а била

је кључни разлог Западне Европе за избор совјетских енергената (Central Intelligence Agency 1988). Завршетак Хладног рата означио је нову еру економске и енергетске сарадње Европе и Русије али је постојала бојазан да би Москва могла да заустави доток енергената у Европу услед заоштравања потенцијалног односа са Западом, чиме би створила економску штету и огромне безбедносне изазове. Од последње деценије 20. века долази до убрзаног раста енергетске сарадње и изградње нових праваца снабдевања како би се повезала растућа западноевропска тржишта гасоводима „Јамал-Европа“, „Северни ток 1“, „Северни ток 2“ и „Јужни ток“ који није реализован.

Избијање гасних криза 2006. и 2009. године изазвало је прекиде испорука плавог енергента ка Европи преко Украјине што је указало на огромну моћ употребе природног гаса као средства за остваривање политичких циљева. Изградња алтернативних гасовода, попут Северног тока 1 и Северног тока 2, као и диверсификација извора снабдевања, омогућила би сигурније снабдевање западноевропских тржишта, а пре свега немачког, како би се заобишла непоуздана украјинска рута. Ауторка Мена (*Meena*) указује да у овом периоду долази до изражене употребе природног гаса као „политичког оружја“ од стране Русије према непосредним суседима на постсовјетском подручју: Украјини, Белорусији и државама Централне Азије, како би их приволела да усвоје проруски став и усагласе своје политике са интересима Москве (Obrenović 2020, 200). Опште је познато да Минск од Москве набавља вишеструко јефтинији гас у односу на тржишну цену што је условљено политичком и безбедносном приближавању Русији. Сличан третман имала је и Украјина у годинама након распада некадашњег Совјетског Савеза, до избијања криза које су се одразиле на билатералне односе и будућност енергетске сарадње. Иако извоз гаса није омогућавао директну промену политике у државама увозницама у Западној Европи, он може послужити као превентивно средство, стратегија „гас за тишину“. Многи аутори тврде да је канцелар Шредер оклевао да критикује Русију око спорних питања из чеченског сукоба, имајући у виду да је у том периоду планиран нови гасовод Северни ток (Harsem and Harald 2013, 785).

Шекарић Стојановић у чланку „Секуритизација енергетских односа између Европске уније и Русије: европска перспектива“ указује да су секуритизујући потези Европске уније предузети након

прве гасне кризе када је зависност Европе од руског природног гаса означена као претња европској енергетској безбедности. Ауторка наводи да се корени ове кризе налазе у 2004. години, након промене украјинске политике ка прозападној и све већем заговарању уласка земље у НАТО. Као последица тога, услед недостатка договора са Москвом, долази до смањења испорука гаса. Други енергетски конфликт десио се 2009. године када је скоро 20 европских земаља осетило последице. Након овога долази до отвореног залагања за ширу интеграцију европског енергетског тржишта, успостављање заједничке европске енергетске политике и изналагање алтернативних извора снабдевања (Šekarić 2019, 72–73).

Европска унија је након почетка кризе у Украјини увела прве мере против Русије и њених компанија са циљем отежавања сарадње у секторима попут енергетике. Усвајање плана „REPowerEU” 2022. године ЕУ је показала опредељење да потпуно прекине енергетску сарадњу са Русијом уз неопходност смањења потрошње енергије и убрзавања процеса енергетске транзиције. Од почетка рата 2022. године до данас, ЕУ је усвојила 18 пакета санкција којим је ревидирала вишедеценијске енергетске односе са највећим енергетским добављачем. Од септембра 2025. године разматра се увођење 19. пакета санкција који би највише погодио руски енергетски сектор. Рат у Украјини довео је Европску унију до финалне фазе секуритизације енергетске безбедности и доношења важних политичких одлука које последично драстично смањују енергетску размену са Русијом. Увођењем санкција на увоз енергената, ЕУ изолује Русију као доминантног енергетског снабдевача европског тржишта. Од 2022. године забрањен је увоз сирове нафте и рафинисаних нафтних деривата из Русије морским путем (European Commission 2025). Последице ове одлуке осетила је и Србија с обзиром да је онемогућена куповина и транспорт руске сирове нафте која се морским танкерима допрема до терминала Омишаљ у Хрватској и транспортује нафтоводом ЈАНАФ до рафинерије у Панчеву. За разлику од 2021. године, када је удео руске нафте у укупно увезеној сировој нафти износио 23%, односно 47% у 2022. години, у 2023. години по први пут у историји српске нафтне индустрије није било увоза сирове нафте руског порекла, са истим трендом у 2024. години, као последица увођења 4. пакета санкција Руској Федерацији (Агенција за енергетику Републике

Србије 2024, 116). Због овога је држава кренула у пројекат изградње алтернативног нафтовода са Мађарском како би се повезала на нафтовод „Дружба” који је и даље оперативан. Европска унија увела је и механизам ограничења цене руске нафте као и забрану увоза руске опреме и технологије. Када је у питању гас, забрањене су инвестиције у нове LNG пројекте, извоз технологија у овој области као и послови складиштења руским енергетским компанијама у Европи (European Commision 2025).

Гасовод Турски, односно Балкански ток, којим се руски гас допрема испод Црног мора, преко територија Турске, Бугарске и Србије до Мађарске и Словачке, и даље је оперативан. Међутим, Европска комисија недавно је предложила потпуну забрану увоза руског природног гаса, како у течном тако и у гасовитом облику копненим цевовода, до 1. јануара 2027. године. Ова мера је део 19. пакета санкција против Русије и има за циљ да се потпуно прекине енергетска зависност од Русије у контексту рата у Украјини (Bloomberg 2025). Захваљујући досадашњим напорима, Европска унија је успела да у потпуности престане са увозом руског угља. Удео руског гаса пао је са 45% из 2021. године на 19% 2024. године док је удео нафте пао са 27% 2022. године на три посто ове године. У области нуклеарне енергије државе чланице обавезале су се да ће ограничити коришћење нуклеарног горива из Русије (European Commision 2025). Иако је енергетска сарадња са Русијом укључивала дугорочне и предвидљиве уговоре, Европска унија следећи неореалистички приступ доноси одлуку да одустане од енергетске сарадње са Русијом праћену апсолутним користима. Интерес ЕУ постаје елиминисање способности Русије да утиче на њену енергетску безбедност због чега диверсификација снабдевања, иако често скупља, смањује моћ Русије као и зависност од руских енергената.

ЕНЕРГЕТСКО ПРИБЛИЖАВАЊЕ ЕВРОПСКЕ УНИЈЕ И АЗЕРБЕЈЦАНА

Билатерални односи Европске уније и Азербејџана успостављани су Споразумом о партнерству и сарадњи (РСА) који је ступио на снагу 1999. године. Овај споразум представља институционалну основу за покретање политичког и економског дијалога. Две стране препознају заједнички интерес за инвестициона

улагања у пројекте у енергетском сектору, посебно оне који се односе на изградњу и обнову гасовода и нафтовода (Official Journal 1999). Председници Европске комисије Жозе Мануел Барозо и Азербејџана Илхам Алијев потписали су почетком 2011. године у Бриселу споразум о стратешкој сарадњи у области гаса. Азербејџан се по први пут обавезао да ће бити дугорочан партнер ЕУ у снабдевању гасом чиме је омогућена реализација пројекта „Јужни гасни коридор” (European Commision 2011). Средином 2022. године делегације Европске уније и Азербејџана, предвођене председником Европске комисије Урсулом фон дер Лајен и председником Азербејџана Илхамом Алијевим, потписују меморандум о широј економској сарадњи, инвестицијама и енергетици. Меморандум предвиђа повећање гасних испорука како би се ЕУ удаљила од руског гаса (European Commision 2022).

Када је у питању енергетско повезивање Азербејџана са Европском унијом, први планирани пројекат за непосредно повезивање тржишта ЕУ са изворима гаса из Каспијског мора јесте гасовод „Набуко”. Овај дуго најављивани гасовод био је важан политички приоритет САД којим би се обезбеђивало 16 милијарди метара кубних гаса годишње из Азербејџана, као и још толико из Туркменистана. Пројекат би могао да представља конкуренцију руским гасоводима „Плави ток” и „Јужни ток” али не би био значајна алтернатива руским енергентима, нити би у потпуности елиминисао енергетску зависност Европе од Русије (Proroković i Petrović 2013, 126). Пројекат „Набуко” напуштен је 2013. године због високих инвестиционих трошкова, великог броја заинтересованих страна које су имале различите приступе али и конкурентнијим условима које је Русија нудила дугорочним уговорима.

Након неуспеха са гасоводом „Набуко”, Европска унија и Азербејџан покрећу иницијативу за изградњу „Јужног гасног коридора”, новог стратешког гасовода који је предложен 2008. године од стране Европске комисије како би се обезбедило алтернативно снабдевање гасом ЕУ и умањио удео руског гаса на тржишту. Овај гасовод спаја азербејџанска налазишта гаса на обали Каспијског мора, територије Грузије „Јужнокавказским гасоводом” (*SCPX*), Турске „Трансанадолијским гасоводом” (*TANAP*), „Трансјадранским гасоводом” (*TAP*) даље ка Грчкој, Албанији ка Италији.

Мапа 2. Траса Јужног гасног коридора

Извор: (Caucasus Asia Center 2021)

Крајем 2022. године Бугарска је интерконекцијом повезана са гасоводом ТАР, а крајем 2023. године и Србија постаје део „Јужног гасног коридора” повезивањем са Бугарском чиме је добила приступ изворима гаса из Каспијског региона. За разлику од гасовода „Набуко”, гасовод ТАР има значајно мањи капацитет, десет милијарди кубних метара гаса годишње, од којих је осам милијарди намењено Италији, а две милијарде Грчкој и Бугарској. Када се у будућности прошире производни капацитети у Азербејџану, а државна компанија SOKAR планира да повећа годишњу производњу природног гаса са 37 милијарди кубних метара на 49 милијарди кубних метара до 2033. године, транспортни капацитет ТАР-а може се удвостручити на више од 20 милијарди кубних метара (Gumbatov 2020, 118–119). „Јужни гасни коридор” није само економски и енергетски већ и геополитички пројекат који има велику подршку Запада, најпре САД од првог мандата Трампове администрације, као и Европске уније, посебно након почетка рата у Украјини, која у стратешким документима препознаје важност гасовода који спаја Европу са налазиштима гаса у Каспијском региону. Европске банке попут ЕИВ-а директно су учествовале у финансирању гасовода ТАР, као и гасних интерконекција Грчка-Бугарска-Србија.

Осим сарадње у гасном сектору, две стране разматрају заједничка улагања у зелену енергију како би се смањила зависност Азербејџана од извоза фосилних горива. Посебно је важан пројекат „Каспијски зелени енергетски коридор” који би тежиште са гасне сарадње усмерио ка сектору обновљивих извора енергије. Овим пројектом Азербејџан планира да постане произвођач чисте електричне енергије која би се преносним системом преко Грузије и Црног мора извозила у Румунију и Мађарску са којима је већ

потписан споразум о сарадњи. Азербејџан прихвата посвећеност Брисела климатском споразуму из Париза и у будућности се може очекивати интензивнија сарадња и инвестиције европских компанија у овој области.

ОГРАНИЧЕЊА

Према доступним подацима за 2023. годину, Азербејџан је извезао више од 26 милиона тона сирове нафте и деривата у вредности већој од 16 милијарди долара. Највећи увозници азербејџанске нафте су Италија (11 милиона тона), Израел (2,3 милиона тона), Индија (2,05 милиона тона), Немачка (1,3 милиона тона) (Zeunalova 2024). У гасном сектору, подаци из 2024. године указују да је Азербејџан извезао 25,77 милијарди кубних метара гаса у вредности од 8,406 милијарди долара. Шест земаља увезло је гас из Азербејџана међу којима су три највећи купци: Турска (38,1% целокупног извоза), Италија (38% извоза) и Грузија (12,7%) док су Грчка, Бугарска и Србија такође увозиле гас из ове земље (Abbasova 2025). У 2024. години, укупни приходи нафтног сектора у државном буџету Азербејџана износили су око 10,5 милијарди долара, док је удео ове индустрије у буџетским приходима 48,4% (Sadigov 2025). Ови подаци указују на изузетно велику зависност азербејџанске економије од извоза енергената због чега је смањење ризика кроз диверсификацију економије важан циљ. Светска банка (*World Bank*) је у извештају из новембра 2023. упозорила да „путања развоја Азербејџана остаје изложена волатилности глобалних енергетских тржишта” и да земља неће бити у могућности да оствари стратешке приоритете наведене у „Визији Азербејџана” 2030. године ако остане зависна од нафтних и гасних прихода (The World Bank Group 2023). Процена коју је из октобра 2024. године спровео „Chatham House” истиче зависност земље од нафте и гаса јер ће темељ њене улоге на међународној сцени вероватно бити поткопан смањењем резерви и растућим трошковима производње и финансирања (Townend et al. 2024)

Приказани подаци такође указују да постоје значајна ограничења могућности Азербејџана да надомести потребе Европске уније за енергентима. Иако су у Азербејџану у току значајне развојне инвестиције које треба да омогуће отварање нових поља и повећање производних капацитета, азербејџански енергенти неће имати

доминантну позицију у осигуравању енергетске сигурности ЕУ. Иако у будућности дође до најављеног удвостручења транспортног капацитета „Трансјадранског гасовода” (ТАР), то и даље неће бити довољно за обезбеђивање целокупних потреба за гасом италијанског и грчког тржишта, као што је то на пример случај са Србијом и Мађарском које се ослањају на снабдевање руским гасом из Балканског тока. Азербејџански гас завршио је прошле на тржиштима само три државе чланице ЕУ. У Италији је у 2023. години допринео трећини укупне потрошње (World Bank 2023) док је у Грчкој 18,1% потрошње обезбеђено преко „Трансјадранског гасовода” (Greek City Times 2025). Индустијски развијена Италија потрошила је у 2022. години 75 милијарди кубних метара гаса што значи да и најављено повећање производње Азербејџана неће бити довољно да се обезбеде италијанске гасне потребе. Наведени подаци указују да азербејџански гас има ограничену регионалну улогу у снабдевању медитеранских земаља. Међутим, продубљивање сарадње са Израелом отвара могућности за нове развојне пројекте и потенцијално укључивање Азербејџана у пројекат „East Med” који треба да повеже налазишта гаса у Источном Медитерану од Израела, Кипра, Египта преко Грчке до Европе. Сматрајући своју територију енергетским чвориштем, Турска може имати негативан став према укључивању Азербејџана у пројекат „East Med”, како због енергетске конкуренције, тако и због приближавања братског Азербејџана са државама са којима Турска има спорна питања у Медитерану. Турска није незаинтересована за енергетску сарадњу са Израелом, што су потврдили разговори председника Ердогана и премијера Нетанјахуа 2023. године у Њујорку. Због неодрживости искључивања Турске из развоја гасних пројеката у Медитерану, које су дуго подржавали Грчка и Кипар, њен стратешки положај и развијена инфраструктура пружају могућност да се укључи у пројекат (Kirenci 2023). Због наведеног делује да Турска није имала негативан однос према енергетском приближавању Азербејџана и Израела.

У наредном периоду не очекује се да ће Европска унутра тежити проналажењу једног доминантног и стабилног снабдевача који би надокнадио одсуство Русије са тржишта. Осим производно-технолошких и финансијских разлога доминантан је онај који ће подсећати ЕУ на озбиљне опасности од зависности из једног извора која се вероватно неће поновити. Такође, ту су и еколошки фактори

и опредељења европских политичких и финансијских институција да више не финансирају развој пројеката у гасној инфраструктури због захтева за декарбонизацијом.

ЗАКЉУЧАК

Структурални реализам објашњава природност намера и амбиција актера да повећају моћ и безбедност у међународном систему. Енергетски ресурси несумњиво представљају средство за стицање и одржање моћи у међународној политици. Посебну важност имају оне државе које због географског положаја имају судбинску предодређеност да се око њих преламају различити интереси, посебно ако имају значајан енергетски потенцијал. Азербејџан користи енергетске ресурсе као средство за продубљивање енергетских и спољнополитичких односа са Европском унијом, Турском и Израелом. Иако се поменути актери налазе на различитим политичким географијама, заједничко им је да Русију посматрају као безбедносну претњу, те је свака из посебних разлога и историјских околности заинтересована за смањење способности и утицаја Русије на њу. Очување независности и политичке самосталности је Азербејџану најважнији интерес од стицања независности до данас. Спољнополитичко балансирање за Бакуу представља једини могући начин очувања такве позиције. Енергетска сарадња у овој логици има кључну улогу путем које расте политичка и економска моћ Азербејџана, као и позиција у Јужном Кавказу али и шире. Азербејџански енергенти, иако не обезбеђују потпуну енергетску сигурност Европске уније, имају изузетно важну улогу у смањењу присуства руских енергената на подручју Европе и представљају „претходницу” за изградњу дугорочних облика политичке и безбедносне сарадње са земљама увозницама. Са друге стране, Европска унија као високо зависна од увоза енергената, од почетка рата у Украјини налази се у проблему обезбеђивања алтернативних капацитета. Због тога је препознала интерес да развија сарадњу са Азербејџаном, укључи га европско енергетско тржиште али и да га подржи остваривању најважнијих спољнополитичких приоритета.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Abbasova, Nigar. 2025. "Türkiye remains top buyer of Azerbaijani gas." *Report.az*. Last accessed: 17. September 2025. <https://report.az/en/energy/turkiye-remains-top-buyer-of-azerbaijani-gas>.
- Agencija za energetiku Republike Srbije. 2025. „Izveštaj o radu Agencije za energetiku Republike Srbije za 2024. godinu.“ Pristupljeno: 12. novembra 2025. <https://www.aers.rs/media/Files/Izvestaji/Godisnji/Izvestaj%20Agencije%202024.pdf>.
- Aliyev, Alekper. 2025. "Azerbaijan and Israel on the Path to a Strategic Alliance." *Caspian-Alpine Society*. Last accessed: 5. September 2025. <https://caspien-alpine.org/azerbaijan-and-israel-on-the-path-to-a-strategic-alliance/>.
- Avdaliani, Emil. 2025. "New 'Trump' Corridor Leaves Iran Scrambling to Preserve Influence in the South Caucasus." *Stimson*. Last accessed: 17. September 2025. <https://www.stimson.org/2025/new-trump-corridor-leaves-iran-scrambling-to-preserve-influence-in-the-south-caucasus/>.
- Azerbaijan.az. n. d. "History of development of oil industry." Last accessed: 15. September 2025. <https://azerbaijan.az/en/related-information/130>.
- Bagirova, Nailia. 2025. "Azerbaijan to export 1.2 billion cubic metres of gas to Syria through Turkey annually." *Reuters*. Last accessed: 5. September 2025. <https://www.reuters.com/business/energy/azerbaijan-export-12-billion-cubic-metres-gas-syria-through-turkey-annually-2025-08-02/>.
- Baylarbayov, Vitaliy. 2023. "Heydar Aliyev's Energy and Infrastructure Strategy." *Baku Dialogues* 7 (2): 6–15.
- Bloomberg. 2025. "EU Proposes Full Ban on Russian LNG from 2027." Last accessed: 7. September 2025. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2025-09-19/eu-proposes-full-ban-on-russian-lng-from-2027-a-year-early?embedded-checkout=true>.
- Bžezinski, Zbignjev. 1997. *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID.
- Caucasus Asia Center. 2021. "Projects in the pipeline: Azerbaijan needs to diversify beyond hydrocarbons." *Medium*. Last accessed: 9 September 2025. <https://medium.com/caucasus-asia-center/new-energy-pipelines-azerbajans-need-and-opportunities-to-go-beyond-oil-and-gas-d9132ec6ef67>.
- Central Intelligence Agency [CIA]. 1988. "USSR: Natural Gas — Fuel for the 1990s." https://www.cia.gov/readingroom/docs/DOC_0000500694.pdf.
- Cornell, Svante. 2020. "Between Euroasia and the Middle East: Azerbaijan's New Geopolitics." *Baku Dialogues* 4 (1): 10–23.

- Česnakas, Giedrius. 2010. "Energy Resources in Foreign Policy: A Theoretical Approach." *Baltic Journal of Law & Politics* 3(1): 31–52.
- Defense Express. "Azerbaijan Considers Lifting Embargo Military Aid to Ukraine: What Weapons Baku Could Send." Last accessed: 12. November 2025. https://en.defence-ua.com/news/azerbaijan_considers_lifting_embargo_military_aid_to_ukraine_what_weapons_baku_could_send-15434.html.
- Đukić, Srećko. 2019. „Miris gasa kruži Evropom.” U *Energetska diplomatija Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima*. ur. Dušan Proroković, 80–93. Beograd: Sajnos; Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- European Commision. 2011. "Commission and Azerbaijan sign strategic gas deal." Last accessed: 18. September 2025. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_11_30.
- European Commision. 2022. "EU and Azerbaijan enhance bilateral relations, including energy cooperation." Last accessed: 18. September 2025. https://enlargement.ec.europa.eu/news/eu-and-azerbaijan-enhance-bilateral-relations-including-energy-cooperation-2022-07-18_en.
- European Commision. 2025. "REPowerEU: Affordable, secure and sustainable energy for Europe." Last accessed: 18. September 2025. https://commission.europa.eu/topics/energy/repowereu_en.
- European Commision. 2025. "Sanctions on energy." Last accessed: 18. September 2025. https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-sanctions-against-russia-following-invasion-ukraine/sanctions-energy_en.
- Greek City Times. 2025. "Greek gas consumption jumps by 30% in 2024 on power sector demand: DESFA." Last accessed: 22. September 2025. <https://greekcitytimes.com/2025/01/16/greek-gas-consumption-jumps-by-30-in-2024-on-power-sector-demand-desfa/>.
- Gumbatov, Akhmed. 2020. "Completing the Southern Gas Corridor." *Baku Dialogues* 4 (1): 116–127.
- Harsem, Øistein, and Dag Harald Claes. 2013. "The interdependence of European–Russian energy relations." *Energy Policy* 59: 784–791.
- Hodgson, Robert. 2025. "EU still hesitant to sanction Russian gas as report highlights scale of ongoing imports." *Euronews*. Last accessed: 10. September 2025. <https://www.euronews.com/my-europe/2024/09/11/eu-still-hesitant-to-sanction-russian-gas-as-report-highlights-scale-of-ongoing-imports>.
- Högselius, Per. 2019. *Energy and Geopolitics*. London: Routledge.

- International Energy Agency*. 2014. "Energy supply security". Last accessed: 22. September 2025. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2014/08/energy-supply-security-2014_g1g4668f/9789264218420-en.pdf.
- Kirenci, Ayse. 2023. "Pipelines, markets, railroads, equipment: What Türkiye offers over energy cooperation." *TRT World*. Last accessed: 12. November 2025. <https://www.trtworld.com/article/15222494>.
- Kucera, Joshua. 2024. "One Winner of Russia's War Against Ukraine Is Azerbaijan." *Davis Center for Russian and Euroasian Studies*. Last accessed: 10. September 2025. <https://daviscenter.fas.harvard.edu/insights/one-winner-russias-war-against-ukraine-azerbaijan>.
- Lee, Jae-Seung, and Connolly Daniel. 2016. „Pipeline Politics between Europe and Russia: A Historical Review from the Cold War to the Post-Cold War.” *The Korean Journal of International Studies* 14 (1): 105–129.
- Mackinder, J. Halford. 1904. "The Geographical Pivot of History." *The Geographical Journal* 23 (4): 421–437.
- Mearsheimer, John. 2013. „Strukturalni realizam.” U: *Teorije međunarodnih odnosa: Realizam*. ur. Dejan Jović, 87–104. Zagreb: Politička kultura.
- Mohapatra, Nalin Kumar. 2017. "Energy Security Paradigm, Structure of Geopolitics and International Relations Theory: From Global South Perspectives." *GeoJournal* 82 (4): 683–700.
- Mustafayev, Feyruz. 2022. "The Potential Role of Renewable Energy in Providing Energy Security of Azerbaijan." PhD dissertation. University of Gdansk: Faculty of Economics.
- Nicholas, J. Spykman. 1942. *America's Strategy in World Politics: The United States and the Balance of Power*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- Obrenović, Strahinja. 2020. „Prirodni gas kao političko oružje: Razumevanje diskursa.” *Godišnjak Fakulteta političkih nauka* 14 (23): 195–214.
- Official Journal. 1999. Partnership and cooperation agreement between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Azerbaijan, OJ L 246, 17.9.1999, 3–51.
- Proroković, Dušan i Perović, Milorad. 2013. „Strateški koridori i cevovodi i njihov uticaj na geoekonomski položaj balkanskih država.” *Nacionalni interes* 18 (3): 105–133.
- Richard, Yann. 2019. *Iran: A Social and Political History since the Qajars*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sadigov, Kanan. 2025. "Azerbaijan sees slight drop in oil, gas sector revenues to state budget." *Report.az*. Last accessed: 17. September

2025. <https://report.az/en/finance/azerbaijan-sees-slight-drop-in-oil-gas-sector-revenues-to-state-budget>.
- Simić, Dragan. 2002. *Nauka o bezbednosti*. Beograd: Službeni list SRJ i Fakultet političkih nauka.
- Simurdić, Milan. 2019. „Vreme energetske diplomatije.” U *Energetska diplomatija Republike Srbije u savremenim međunarodnim odnosima*. ur. Dušan Proroković 9–32. Beograd: Sajnos; Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
- Šekarić, Nevena. 2019. „Sekuritizacija energetske odnosa između Evropske unije i Rusije: evropska perspektiva.” *Međunarodna politika* LXX (1176): 63–82.
- The White House*. 2025. “President Trump Brokers Another Historic Peace Deal.” Last accessed: 10. September 2025. <https://www.whitehouse.gov/articles/2025/08/president-trump-brokers-another-historic-peace-deal/>.
- The World Bank Group*. 2023. “Country Climate and Development Report: Azerbaijan.” Washington: The World Bank Group.
- Townend, R. et al. 2024. “Azerbaijan’s climate leadership challenge: What’s at stake at COP29 and beyond.” *Chatham House*. <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/2024-10/2024-10-22-azerbaijan-climate-leadership-challenge-townend-et-al.pdf>.
- Waltz, Kenneth. 1978. *Theory of International Politics*. USA: Addison-Wesley.
- Willrich, M. 1976. „International energy issues and options.” *Annual Review of Energy* (1): 746.
- World Bank*. 2023. “Italy Natural gas in gaseous state imports by country in 2023.” Last accessed: 22. September 2025. <https://wits.worldbank.org/trade/comtrade/en/country/ITA/year/2023/tradeflow/Imports/partner/ALL/product/271121>.
- Yadigarov, Elshad, and Karimova Ravana. 2018. “A Guide to Baku, Azerbaijan: Oldest Oil Producing Region in the World.” *Jpt.spe.org*. Last accessed: 10. September 2025. <https://jpt.spe.org/twa/guide-baku-azerbaijan-oldest-oil-producing-region-world>.
- Zeynalova, Laman. 2024. “Azerbaijan names largest oil importers in 2023.” *Trend.az*. Last accessed: 18. September 2025. <https://www.trend.az/business/energy/3850585.html>.
- Zoran Petrović Piroćanac. 2010. *Geopolitika energije*. Beograd: Institut za političke studije.

Veljko Mijušković*

Faculty of Economics, University of Belgrade

Petar Ranković**

Independent researcher

ENERGY COOPERATION IN THE SUPPLY CHAIN AS AN INSTRUMENT OF POWER TRANSFORMATION IN INTERNATIONAL POLITICS: THE CASE OF AZERBAIJAN AND THE EUROPEAN UNION

Resume

The paper is structured into six sections. The first section examines the geopolitical significance of energy security and supply security. Energy security has become an increasingly prominent factor in international politics, while diversification of supply is presented as a pathway to building greater resilience against external risks. The second section examines how structural realism explains the underlying interests driving energy cooperation between the European Union and Azerbaijan, thereby shaping the transformation of the security and energy architecture in Europe and the South Caucasus. The third section analyses Azerbaijan's geopolitical position and its historical role in Eurasian energy flows. The fourth section explores Europe's decades-long dependence on Russian gas. The fifth section focuses on the development of bilateral cooperation between the European Union and Azerbaijan. Finally, the sixth section highlights the limitations and risks associated with energy cooperation between the two sides.

Keywords: Azerbaijan, European Union, Southern Gas Corridor, energy security, diversification of supply, structural realism.

* Email address: veljko.mijuskovic@ekof.bg.ac.rs, ORCID: 0000-0002-0668-8614.

** Email address: petar.rankovic.ue@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5501-0255.

*** Овај рад је примљен 27. септембра 2025. године, а прихваћен на састанку Редакције 19. новембра 2025. године.